

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЬКІ МАГІСТРАТИ ВОЛИНИ (КІНЕЦЬ XVIII – 60-ТІ РОКИ XIX СТ.)

Проголошення Україною після відновлення незалежності побудови демократичної, соціальної, правової держави породило потребу цілеспрямованого реформування як суспільства, так і управління ним з урахуванням його нових якостей. У цьому зв'язку все актуальності набуває вивчення історії становлення органів місцевого самоврядування як владних інституцій, що мають безпосередні зв'язки із суспільством.

Загалом відомості, що стосуються діяльності та особливо кадрової політики магістратів Волині, лише епізодично подані в історіографії. Такі дослідження охоплюють або особливості розвитку Правобережжя загалом, або розглядають ці явища в межах окремих міст.

Після входження Волині до складу царської Росії магістрати функціонували під назвою городового магістрату. Основні принципи виборності магістрату були змінені за російським зразком. Первинним органом місцевого самоуправління були міські збори. Право обирати й бути обраним мали ті, хто досяг 25 років і отримував не менше встановленого грошовим цензом рівня. Міські збори обирали президента магістрату, бурмістрів і ратманів до магістрату, суддів словесних судів [1, арк. 35]. Згідно з указом Волинського губернського правління вибори повинні були проводитися на початку року після завершення кожного трирічного терміну [1, арк. 347]. Характерною рисою Волинської губернії було те, що тут дозволено було обирати євреїв у члени магістрату, але вони повинні були складати не більше третини загальної кількості службовців і не могли займати посаду бургомистра [2, с. 594-595].

Найімовірніше, у містах Волині вирішено було лишити магістрати, оскільки така форма самоврядування була більш традиційною для цих місцевостей, і саме вона лишалась оптимальною, поки продовжувався процес адаптації російського законодавства до новоприєднаних територій.

Згідно із затвердженим штатом губерній магістрати на Волині створювалися за кількістю повітів. Таких повітів було 13 [3, с. 261]. Кількість службовців регулювалася відповідно до «Учреждения для управления губерний» – два бургомистри та чотири ратмани [4, с. 232].

Усі службовці магістратів обиралися строком на три роки купцями та міщанами [5, с. 29]. На чолі магістрату на Волині стояв президент, який також обирався міськими купецьким та міщанським громадами через кожні три роки. Треба зауважити, що ця посада залишилась у Житомирі ще з польських часів, і президент виконував функції, які за російським законодавством покладалися на голову міста. Загалом у Житомирі президенти змінювалися в такій послідовності: 1788-1791, 1800-? – Флоріан Новицький, який, власне, був обраний президентом магістрату ще в часи перебування Житомира у складі Речі Посполитої, 1814 – 1815 – Іван Іванов, 1815-1817 – Саліс, 1825-1829 – Антоній Гаттоні, 1829 – Цейдлер, 1829 – 1830 – Мейер. Іван Іванов, який, найімовірніше, був президентом магістрату і в 1830 – 1836 роках. Припущення це ґрунтується на тій основі, що в Житомирському державному обласному архіві зберігається справа «По обвинению президента городского магистрата Ивана Иванова в злоупотреблении по службе» [6, арк. 4].

До складу Волинських магістратів, як уже зазначено, входило два бургомістри, які теж обиралися міськими громадами кожні три роки. Бургомістром міг бути купець (рідше ремісник), якому надавався статус державного службовця. Оскільки Житомир мав статус губернського міста, то бургомістри житомирські за статусом вважалися вищими, аніж бурмістри повітових міст. Житомирські бургомістри були чиновниками одинадцятого класу, а повітові мали лише дванадцятий клас [7, с. 568]. Посада бургомістра надавала певні привілеї: наприклад, особа, яка здійснила злочин, не могла бути піддана тілесному покаранню [8, с. 222-223].

Ще однією ланкою службовців магістрату були ратмани. Процедура їх обрання подібна до процедури обрання бурмістрів – кожні три роки за рішенням міської общини. Ратмани Житомира мали статус чиновників дванадцятого класу. З двох бурмістрів і чотирьох ратманів лише троє зобов'язані були постійно засідати в магістраті (два ратмани й один бурмістр). Проте така норма існувала не задля полегшення життя ратманів, а викликана була необхідністю – практично жодна справа в місті чи повіті не вирішувалася без їхньої, хоча б формальної присутності. [9, арк. 1]. Бурмістри й ратмани, як правило, представлені виключно міщанами й купцями. Національний склад магістрату змішаний: здебільшого це українці, поляки, євреї. Так само змішані й віросповідання, проте найбільш часто, що досить яскраво репрезентує край, представлені римо-католики. Вік усіх службовців, як правило, середній [10, арк. 6-16].

Оскільки президент, бурмістри й ратмани ставали державними службовцями, то й оплачувати їхню службу повинна була Російська імперія. Проте указом від 3 травня 1795 року влада зобов'язала міста виплачувати ратманам і бурмістрам гроші з прибутків міста [11, с. 215]. При цьому майнова відповідальність членів магістрату була досить великою: згідно з постановою Сенату від 10 квітня 1823 року за недоїмку в зборі податків по місту або несвоєчасне стягнення грошей із боржників [12, арк. 905-906]. Така ситуація склалася, наприклад, у Житомир: за борг місцевого жителя, який переїхав до іншої губернії, були накладені арешти на майно членів магістрату та президента [13, арк. 76].

І бурмістри, і ратмани після обрання затверджувалися в посаді указом Волинського губернського правління [10, арк. 4]. Загалом російський уряд дуже прискіпливо ставився до кадрового складу магістратів. Засобом такого відстеження чиновницького апарату були, звичайно ж, послужні формулярні списки, які враховували найдрібніші деталі.

Як допоміжний орган при магістратах існували канцелярії. Очолювали їх секретарі магістрату, які призначалися «для восстановления в городских магистратах и ратушах желаемого порядка» [14, с. 363]. Загалом канцелярські посади були в магістраті одними з найвідкритіших для широкого загалу й досить бажаною [15, арк. 11]. Для прийняття на канцелярські посади досить було подати прошення, яке слухалося на засіданні Житомирського магістрату й, за наявності в особи, яка подавала прошення вищої освіти, найчастіше задовольнялося. Серед представників канцелярських службовців найчастіше трапляються дворяни [6, арк. 4].

1849 року ліквідовано магістрат у губернському місті Житомирі, хоча й до того, з 1838 року, він уже не мав усієї повноти функцій [16, с. 47-48]. А з 1861 року ліквідовано всі повітові магістрати, і справи їх передані повітовим судам [17, с. 825].

Література:

1. *Державний архів Житомирської обл. (далі – Держархів Житомирської обл.), ф. 3, Городовые магистраты 1800-1849. Оп. 1. Спр. 29*

Протоколы заседаний магистрата., 204 арк.

2. *Полное собрание законов Российской империи. – Собрание первое. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830 – Т. 23. – 1830. – № 12486.*
3. *ПСЗ. – Собрание первое. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 44. – 1830. – № 17494.*
4. *ПСЗ. – Собрание первое. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – / Т. 20. – 1830. – № 14392.*
5. *Зосімович О. Ю. Кадрова політика Катерини II на Правобережній Україні щодо судових установ (на прикладі палати кримінального суду Волинської губернії 1796-1797 р.р / О. Ю. Зосімович // Інтелігенція і влада громадсько-політичний науковий збірник. –2012. – № 26. – С. 25-38.*
6. *Держархів Житомирської обл., ф. 3, Городовые магистраты 1800 — 1849. Оп. 1. Спр. 96. По обвинению президента городского магистрата Ивана Иванова в злоупотреблении по службе., 97 арк.*
7. *ПСЗ. – Собрание первое. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. — Т. 27.:1802–1803. –1120 с.*
8. *ПСЗ. – Собрание первое. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 24.:1849. – 635 с.*
9. *ПСЗ. – Собрание первое. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 20.:1875 – 1880. – 1034 с.*
10. *Держархів Житомирської обл., ф. 3, Городовые магистраты 1800 – 1849. Оп. 1. Спр. 160 Формулярные списки о службе чинов, секретарей и канцелярских служащих Житомирского городского магистрата., 1820 –1823 гг., 115 арк.*
11. *ПСЗ. – Собрание первое. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 20.:1775 – 1780. – 1034 с.*
12. *ПСЗ. – Собрание первое. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1850. – Т. 24.:1879. – 635 с.*
13. *Держархів Житомирської обл., ф. 3, Городовые магистраты 1800 — 1849. Оп. 1. Спр. 8 Дело по прошению купцов и мещан о выдаче или на получение от начальства за границу и вовнутрь Российской империи паспортов и свидетельств, 409 арк.*
14. *Карліна О. М. Функціонування канцелярій магистратів Волинської губернії в першій половині XIX ст.: джерелознавчий аспект / О. М. Карліна // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – № 13. – С. 362-367*
15. *Держархів Житомирської обл., ф. 3, Городовые магистраты 1800 — 1849. Оп. 1. Спр. 34 Прошение служащих магистрата о представлении им отпускаи об их увольнении со службы, 116 арк.*
16. *ПСЗ. – Собрание второе. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1850. – Т. 24.Отделение перове –1849. –360 с.*

17. ПСЗ. – Собрание второе. – Спб.: Типография второго отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1863. – Т. 36. Отделение первое: 1861. – 360 с.